

Rodičem v jedné zemi, rodičem ve všech zemích? Analýza uznávání cizích rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví

Jan Kozubík*

Abstrakt: Článek se zabývá jednou z aktuálních otázek úpravy rodičovství v mezinárodním právu soukromém – uznáváním cizích rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví. Aktualnost tématu je patrná zejména v souvislosti se stále častější migrací osob, která je v rámci Evropy navíc zintenzivněna volným pohybem mezi členskými státy EU. Na jedné straně přitom stojí státy západní Evropy s liberální úpravou rodičovství párů stejného pohlaví, na straně druhé potom konzervativní státy Evropy východní, které rodičovská práva těmto párům nepřiznávají. Absence sjednocených pravidel uznávání rozhodnutí o osvojení vede za tohoto stavu k nejistotě, zdali po přechodu hranic mezi těmito státy zůstane právní vztah mezi osvojiteli a osvojenem zachován, přičemž tato nejistota dopadá zejména na páry stejného pohlaví. Neuznání rodičovského vztahu má přitom zásadní dopady na každodenní život rodiny. Text je členěn do tří kapitol. Nejprve rozebírám úpravu uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví v z. m. p. s. a ve dvoustranných smlouvách o právní pomoci. Následně se zaměřuji na rozbor judikatury českých i mezinárodních soudů. V poslední části poté představuji aktuální legislativní návrhy v této oblasti. Text problematizuje neuznání vazeb mezi rodičem a dítětem ve vztahu k čl. 8 Úmluvy zakotvujícímu právo na ochranu rodinného života. Poukazuje také na nesystematičnost české právní úpravy uznávání rodičovství párů stejného pohlaví, kde možnost uznání závisí na způsobu nabytí rodičovství a na občanství rodičů.

Klíčová slova: uznávání cizích rozhodnutí, osvojení páry stejného pohlaví, výhrada veřejného pořádku, volný pohyb osob

Úvod

„Když jste rodičem v jedné zemi, jste rodičem ve všech zemích.“ Těmito slovy Ursula von der Leyen v projevu o stavu Unie 2020 oznámila, že Evropská komise bude usilovat o vzájemné uznávání rodinných vztahů v Evropské unii. Motivací k započetí prací na tomto legislativním návrhu byla mimo jiné chybějící unifikace pravidel uznávání cizích rozhodnutí o vnitrostátním osvojení.¹ Tato oblast je dnes regulována výhradně úpravou národní, případně úpravou zakotvenou ve dvoustranných smlouvách o právní pomoci. Absence sjednocených pravidel přitom vede k nejistotě, zdali po přechodu státní hranice zůstane

* Mgr. Jan Kozubík, asistent poslankyně Parlamentu České republiky. E-mail: kozubikjan@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3867-058X>.

¹ Jedná se o osvojení, jehož celý proces proběhl v rámci jednoho státu. Příkladem může být situace, kdy si pár stejného pohlaví, občan České republiky a občan Trinidadu a Tobaga, žijící v americkém státě New Jersey, osvojil dle tamějšího práva dva nezletilé americké občany (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 6/20). Případně situace, kdy došlo k osvojení dítěte ve Švédsku česko-švédským párem s obvyklým bydlištěm v tomto státě. Vedle toho existuje také tzv. mezinárodní osvojení, kterým se rozumí případy, kdy dítě obvykle žijící v jednom státě (stát původu) má být po svém osvojení nebo za účelem tohoto osvojení přemístěno do země jiné (přijímací stát). Uznávání rozhodnutí o tomto typu osvojení je regulováno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

právní vztah mezi osvojitelem a osvojením zachován, přičemž tato nejistota se vztahuje zejména k situacím, kdy je osvojitelem pár stejného pohlaví. V současné době totiž osvojení těmito páry umožňuje pouze asi jedna šestina zemí světa.² Přemístění stejnopohlavní rodiny z jedné z těchto zemí, kde k osvojení došlo, do země jiné, která taková osvojení vylučuje, tak může přinést zásadní komplikace v každodenním životě této rodiny, od nejistoty ohledně nabytí občanství,³ nároku na výživné, dědictví, dávky sociálního zabezpečení či daňové výhody přes nedostatečnou ochranu v případě hospitalizace dítěte (neexistence práva na nepřetržitou přítomnost rodičů, na informování o zdravotním stavu, na činění důležitých rozhodnutí v této souvislosti) až po značnou nejistotu o osudu dítěte při dlouhodobé hospitalizaci či úmrtí jednoho nebo obou rodičů. Bukertová připomíná, že opomenout nelze ani negativní vliv na psychiku osvojeného, který v případě neuznání rozhodnutí o osvojení překročením hranic *de iure* ztrácí své rodiče a tím i část své identity.⁴

V souvislosti s migrací obyvatel, která je v rámci evropského kontinentu navíc zintenzivněna volným pohybem mezi členskými státy Evropské unie, se otázka uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví ukazuje jako vysoce aktuální. A to i s ohledem na pokračující liberalizaci úpravy rodičovství těchto párů ve státech západní Evropy a Skandinávie, a naopak konzervativní přístup států Evropy východní. Tuto aktuálnost potvrzují také v nedávné době publikovaná zásadní rozhodnutí vnitrostátních i mezinárodních soudů, stejně jako legislativní návrhy na národní, evropské i mezinárodní úrovni.

Článek si klade za cíl poskytnout rozbor právní úpravy uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví a související judikatury a legislativních návrhů. V kapitole první analyzuje úpravu uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví v zákoně č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále „z. m. p. s.“), a ve dvoustranných smlouvách o právní pomoci, kterými je Česká republika vázána. V následující kapitole nejprve analyzuje nálezy Ústavního soudu týkající se ústavnosti podmínky hmotněprávní přípustnosti osvojení obsažené v § 63 odst. 1 z. m. p. s. a následně se zaměřím na otázku výhrady veřejného pořádku ve vztahu k uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví, a to jak v rozhodovací praxi soudů českých, tak také v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“) a Soudního dvora Evropské unie (dále „Soudní dvůr“). V kapitole poslední představím tuzemské, evropské i mezinárodní legislativní návrhy v této oblasti. V závěru poté shrnu poznatky z celého textu.

1. Prameny právní úpravy uznávání rozhodnutí o osvojení

Uznáním se cizozemskému rozhodnutí přiznávají tytéž právní účinky, jako by šlo o rozhodnutí vnitrostátní. Důsledkem je právní stav, který by nastal, kdyby o téže věci bylo tožně rozhodnuto orgánem tuzemským.⁵ V případech rozhodnutí o osvojení je uznávání klíčové, neboť neuznání vazeb mezi rodičem a dítětem přináší zásadní komplikace pro

² Odkazy na právní úpravu jednotlivých států lze nalézt na stránkách wikipedia.org (Wikipedia. *Same-sex adoption* [online]. [cit. 11. 5. 2023]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_adoption>.

³ V České republice není dle § 9 zákona č. 186/2013 Sb., o statním občanství České republiky, možné bez uznání rozhodnutí o osvojení získat české občanství pro dítě osvojené českým osvojitelem v zahraničí.

⁴ BURKERTOVÁ, Eva. Nad nálezem Ústavního soudu ve věci uznávání zahraničních adopcí. *Jurisprudence*. 2021, č. 3, s. 32.

⁵ KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Doplněk, 2009, s. 410.

život dané rodiny zmíněné v úvodu tohoto článku. I přes všechny tyto negativní dopady se však úpravu uznávání cizích rozhodnutí o vnitrostátním osvojení doposud nepodařilo unifikovat na mezinárodní ani evropské úrovni. Uznávání těchto rozhodnutí je tak regulováno buď dvoustrannými smlouvami o právní pomoci, nebo národní právní úpravou, kterou je v České republice z. m. p. s.

1.1 Zákon o mezinárodním právu soukromém

Dle § 63 odst. 1 z. m. p. s. lze v případech, kdy v době vydání rozhodnutí o osvojení byl osvojitel nebo osvojenec občanem České republiky, uznat cizí rozhodnutí pouze tehdy, jsou-li splněny tři podmínky. První podmínka stanoví, že se osvojení nesmí přičít veřejnému pořádku. Otázka výhrady veřejného pořádku ve vztahu k osvojení páry stejného pohlaví je podrobně rozebrána v kapitole 2.2. Podmínka druhá určuje, že osvojení nesmí bránit výlučná pravomoc českých soudů. S ohledem na § 60 odst. 3 z. m. p. s. by tato podmínka nebyla splněna při zahraničním osvojení českého nezletilého s obvyklým pobyttem na území České republiky. V neposlední řadě podmínka třetí stanoví, že osvojení musí být přípustné podle hmotněprávních ustanovení českého práva.⁶ Pro posouzení splnění této podmínky ve vztahu k uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví je klíčový § 800 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále „o. z.“), dle kterého se osvojiteli mohou stát pouze manželé, jeden z manželů nebo výjimečně jiná osoba, přičemž manželství je dle § 655 o. z. definováno jako trvalý svazek muže a ženy a dle § 3020 o. z. ustanovení části druhé občanského zákoníku týkající se rodinného práva neplatí obdobně pro registrovaná partnerství. Z toho vyplývá, že osvojit dítě může pouze jeden z registrovaných partnerů jako jiná osoba. Druhý z partnerů není právně považován za rodiče dítěte ani v případě, kdy jej od mala vychovávají společně. Podmínka hmotněprávní přípustnosti zahraničního osvojení tak nemůže být v případě společného osvojení dvěma muži nebo ženami ani v případě osvojení dítěte jednoho z registrovaných partnerů tím druhým naplněna, neboť taková osvojení český právní řád neumožňuje. Rozhodnutí o těchto typech osvojení tak není možné v České republice uznat.⁷

V této souvislosti je důležité připomenout, že Česká republika je vázána Evropskou úmluvou o osvojení dětí z roku 1967.⁸ Osvojiteli se dle čl. 6 této úmluvy mohou stát pouze manželé, nebo jednotlivci. Za manžele se přitom dle výkladové zprávy⁹ revidované Evropské úmluvy o osvojení¹⁰ z roku 2008 považují dle původního znění úmluvy pouze osoby opačného pohlaví. To vedlo k jejímu vypovězení ze strany Švédska, neboť dle švédského práva se páry stejného pohlaví mohly stát společnými osvojiteli.¹¹ I z těchto důvodů byla proto přijata revidovaná verze úmluvy, která ponechává na uvážení států, zdali rozšíří

⁶ Tato podmínka není dle § 63 odst. 2 z. m. p. s. vyžadována, jsou-li všichni účastníci řízení o osvojení cizinci. Uznání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví je v těchto případech tudíž v zásadě možné, a to pokud nebude shledán rozpor takového rozhodnutí s veřejným pořádkem.

⁷ Tyto závěry platí obdobně také pro nesezdané páry opačného pohlaví. Osvojení těmito páry by totiž s ohledem na nepřipustnost tohoto typu osvojení dle občanského zákoníku taktéž nemohlo být v České republice uznáno.

⁸ Evropská úmluva o osvojení, publikována pod č. 132/2000 Sb. m. s.

⁹ Council of Europe. *Explanatory Report to the European Convention on the Adoption of Children (Revised)* [online]. 2008. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/16800d3833>>.

¹⁰ Revidovaná Evropská úmluva o osvojení [online]. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/1680084823>>.

¹¹ Council of Europe. *Explanatory Report to the European Convention on the Adoption of Children (Revised)*, bod 43–45.

okruh osvojitelů také na páry stejného pohlaví.¹² Česká republika však tuto revidovanou verzi nepřijala, a tudíž je stále vázána původním zněním, dle kterého by osvojení páry stejného pohlaví nemělo být umožněno. Z toho vyplývá, že podmínka hmotněprávní přípustnosti by neměla být v případě osvojení dvěma muži nebo dvěma ženami naplněna vedle občanského zákoníku ani ve vztahu k Evropské úmluvě o osvojení, která je součástí českého právního řádu. Pro úplnost je však třeba podotknout, že v některých státech, například v Irsku, Rakousku nebo Švýcarsku, je stále platná původní verze úmluvy, a to navzdory tomu, že tyto státy osvojení páry stejného pohlaví umožňují.¹³

1.2 Dvoustranné smlouvy o právní pomoci

Uznávání rozhodnutí o osvojení je vedle z. m. p. s. upraveno také některými dvoustrannými smlouvami o právní pomoci, a to v rámci obecné úpravy uznávání nebo v rámci uznávání rozhodnutí v nemajetkových věcech.¹⁴ Tyto smlouvy mají dle čl. 10 Ústavy aplikační přednost, a tudíž se užijí namísto úpravy v z. m. p. s. popsané v předchozí kapitole. Úpravu procesu a podmínek uznávání obsaženou v těchto smlouvách lze rozdělit do několika skupin, přičemž je třeba zdůraznit, že podmínku hmotněprávní přípustnosti osvojení neobsahuje žádná ze smluv.

První skupinou jsou smlouvy, které předpokládají, že rozhodnutí justičních orgánů smluvní strany se uznávají neformálně bez dalšího řízení, přičemž není možné využít výhradu veřejného pořádku. Patří sem dvoustranná smlouva s Albánií, Maďarskem, Mongolskem, Polskem, Slovenskem, SSSR (respektive s Běloruskem, Gruzii, Kyrgyzstánem, Moldavskem a Ruskem) a Ukrajinou. Další skupinou jsou smlouvy, které předpokládají zvláštní řízení před soudem státu, ve kterém má být rozhodnutí uznáno, přičemž konkrétní podoba tohoto řízení je regulována vnitrostátní úpravou.¹⁵ V rámci této skupiny smluv soudy taktéž nemohou aplikovat výhradu veřejného pořádku. Tento postup se uplatní ve vztahu k rozhodnutím z Bulharska, KLDK a Uzbekistánu. Řídili-li se proces uznávání některou ze smluv z těchto dvou skupin, pak dojde-li ke splnění dalších podmínek v nich uvedených, jako je např. neexistence předchozího rozhodnutí v téže věci ve státě, kde má být uznáno, budou rozhodnutí o osvojení z těchto států v České republice bez dalšího řízení uznána, a to včetně rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví. Žádná z uvedených zemí však osvojení těmito páry v současné době neumožňuje, tudíž takový případ doposud nemohl nastat.

Poslední skupinou jsou dvoustranné smlouvy, dle kterých se postup uznávání neliší od skupiny druhé, tedy potřebou zvláštního řízení dle vnitrostátního práva země, kde má být uznáno. Zásadním rozdílem je však možnost využít výhradu veřejného pořádku. Taková úprava je obsažena ve smlouvě s Afghánistánem, Alžírskem, bývalou Jugoslávií (respektive s Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou, Chorvatskem, Kosovem, Severní

¹² Ibidem, bod 46–47.

¹³ Evropská úmluva o osvojení. Přehled signatářů [online]. Dostupné z: <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=058>>.

¹⁴ Přehled všech dvoustranných smluv o právní pomoci, kterými je Česká republika vázána, lze nalézt na stránkách Ministerstva spravedlnosti (Ministerstvo spravedlnosti. *Dvoustranné smlouvy* [online]. [cit. 11. 5. 2023]. Dostupné z: <<https://justice.cz/web/msp/dvoustranne-smlouvy>>.

¹⁵ Ve vztahu k rozhodnutím týkajících se českých občanů je dle § 16 odst. 4 z. m. p. s. třeba vést řízení u okresního soudu. Soud v těchto věcech posuzuje splnění podmínek uznání a formálních náležitostí stanovených v té které smlouvě.

Makedonií, Slovinskem a Srbskem), Francií, Itálií, Jemenem, Kubou, Kyprem, Rumunskem, Řeckem, Sýrií, Španělskem, Švýcarskem a Tuniskem. Z výše řečeného vyplývá, že uznání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví na základě těchto smluv je v zásadě taktéž možné, a to pokud nebude shledáno, že je dané rozhodnutí v rozporu s veřejným pořádkem. Lze očekávat, že pokud tomu tak doposud nebylo,¹⁶ v budoucnosti k uznání rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví z některé ze jmenovaných zemí dojde. V současné době taková osvojení umožňuje šest z nich, konkrétně Francie, Chorvatsko, Kuba, Slovinsko, Španělsko a Švýcarsko.¹⁷

2. Relevantní judikatura

2.1 Podmínka hmotněprávní přípustnosti osvojení

Otázkou ústavnosti podmínky hmotněprávní přípustnosti osvojení zakotvené v § 63 odst. 1 z. m. p. s. se zabýval v roce 2020 Ústavní soud.¹⁸ S návrhem na její zrušení se na něj obrátil Krajský soud v Praze. Učinil tak jako odvolací soud proti rozhodnutí Okresního soudu v Nymburce,¹⁹ kterým bylo zamítnuto uznání rozhodnutí vrchního soudu amerického státu New Jersey o osvojení dvou nezletilých občanů USA registrovanými partnery, občanem České republiky a občanem Trinidadu a Tobaga.

Ústavní soud návrh zamítl. Uvedl, že Česká republika je svrchovaný stát, zákonodárce smí stanovit pravidla pro osvojování a v zásadě může bránit také tomu, aby tato pravidla byla obcházena prostřednictvím zahraniční právní úpravy, tedy osvojováním českými občany v jiném státě. Ústavní soud odmítl argumentaci navrhovatele o nemožnosti zohlednit nejlepší zájem dítěte dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte s odůvodněním, že zájem dítěte nemusí být hlediskem jediným a vždy a za každé situace rozhodujícím. Neakceptoval ani související argument o nemožnosti uznat faktickou životní realitu rodiny. Dodal, že z návrhu krajského soudu se nejeví, že by při návštěvách rodiny v České republice došlo k jakýmkoli problémům plynoucím z toho, že cizozemské rozhodnutí o osvojení nebylo uznáno, jednalo se dle jeho názoru vesměs o hypotetické obavy ekonomické povahy. Ústavní soud uzavřel, že zákonodárce je k řešení otázek rodiny, rodičovství a manželství předurčen nejen lépe než ESLP, nýbrž i než Ústavní soud samotný.

Rozhodnutí většiny pléna bylo podrobena kritice v disentaním stanovisku soudců Šámalá, Šimáčkové a Šimíčka. V úvodu stanoviska soudci uvádějí, že jim není zřejmé, čím český občan žijící po dlouhou dobu v cizině s občanem cizího státu obchází českou právní úpravu, pokud jedná s cílem založit rodinu právně přípustným způsobem a žít s ní ve státě, kde je tento způsob osvojení legální. Podstata rozhodované věci spočívala dle disentujících soudců v akceptaci již existujícího právního a faktického stavu i českým právním řádem, nikoli v tom, že by navrhovatel požadoval, aby faktická realita života v zahraničí měla vyšší hodnotu než realita života na území České republiky. Osvojitelé se z důvodu neuznání této reality setkávají při návštěvách České republiky s mnoha překážkami a osvojencům není přiznána adekvátní právní ochrana. Dle soudců tak nelze

¹⁶ Žádné takové rozhodnutí se mi nepodařilo dohledat.

¹⁷ Wikipedia. *Same-sex adoption*.

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. PL. ÚS 6/20.

¹⁹ Rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 31. 1. 2020, č. j. 5 C 407/2019-19.

souhlasit s tvrzením, že jde jen o hypotetické obavy. V této souvislosti dále uvádějí, že se většina pléna nevypořádala s nálezem ve věci uznání cizozemského rozhodnutí o rodičovství mužského páru k dítěti narozenému prostřednictvím náhradního mateřství.²⁰ V závěru soudci dodali, že podrobí-li se relevantní judikatura ESLP patřičnému rozboru a zhodnotí-li se bez předsudků, je z ní třeba dovozovat povinnost států uznat v souladu se zákonem v zahraničí založené právní rodičovství, a to ať již vzniklé na základě osvojení, či náhradního mateřství.

Podstatná část argumentace většiny pléna je založena na východisku, že zákonodárce je předurčen k řešení otázek rodiny a rodičovství lépe než Ústavní soud a ESLP, přičemž zákonodárce má suverenitu určit, jaká rozhodnutí budou v této oblasti uznávána. Jak však podotýká Vnenk,²¹ použijeme-li tento argument do důsledků, dojdeme k závěru, že by bylo rovněž přípustné demokratickými mechanismy prosadit omezování základních práv a svobod „nepopulární“ menšiny, v tomto případě menšiny sexuální. Dle autora je třeba respektovat demokratický princip rozhodování, ten však není absolutní a neomezený, budeme-li Českou republiku nazývat liberálním státem, a nikoliv neliberální demokracií. Parlament je jedním z ochránců základních práv a svobod, nikoliv však ochráncem jediným a výlučným. Pokud by navíc v těchto otázkách měl vždy rozhodovat pouze zákonodárce, Ústavní soud by nemohl zrušit právní úpravu, která znemožňovala osvojení osobou žijící v registrovaném partnerství.²² Ústavní soud v tomto nálezu navíc uvedl, že pokud je určitá skupina osob vyloučena z určitého práva jen proto, že se rozhodla uzavřít registrované partnerství, činí se z nich *de facto* jakési osoby druhého řádu. Přesně k tomu však dle Vnenka a také dle mého názoru dochází při paušálním vyloučení možnosti uznání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví.

Dalším sporným bodem nálezu je chápání toho, co lze považovat za obcházení českého právního řádu. Většina pléna uvádí, že zákonodárce může bránit tomu, aby byla česká pravidla obcházena osvojováním českými občany v jiném státě. Nález však klade rovnítko mezi úmyslné obcházení a „obcházení“ způsobené pouze tím, že osvojitel žije delší dobu v zahraničí a založí zde právně přípustným způsobem rodinu. Tento přístup nepovažuji za správný a sdílím názor disentuujících soudců, podle kterých je potřeba od sebe jednotlivé případy odlišovat, přičemž k zabránění opravdových případů obcházení zákona je dostačující výhrada veřejného pořádku.

2.2 Výhrada veřejného pořádku

V souvislosti s uznáváním rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví je klíčové posouzení souladu tohoto typu osvojení s veřejným pořádkem. Ústavní soud sice podmínku hmotněprávní přípustnosti osvojení nezrušil, je však možné, že dojde k jejímu zrušení parlamentní cestou, případně v souvislosti s možným budoucím rozhodnutím ESLP. Kdyby se tak stalo, v § 63 odst. 1 z. m. p. s. by nadále zůstalo pravidlo, dle kterého by bylo uznání rozhodnutí o osvojení možné pouze v případě, že by nebylo shledáno jako rozporné s veřejným pořádkem. Posouzení této otázky je dále relevantní také v souvislosti s uznáváním

²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

²¹ VNENK, Vladislav. Nejlepší zájem dítěte ve světle nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/20, aneb (nemilě) překvapení v převaze námítky politické úvahy zákonodárce. *Právní rozhledy*. 2021, č. 5, s. 179–183.

²² Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

rozhodnutí o osvojení na základě dvoustranných smluv o právní pomoci. Tyto smlouvy totiž podmínku hmotněprávní přípustnosti neobsahují, některé z nich však obsahují právě možnost výhrady veřejného pořádku.

2.2.1 Judikatura českých soudů

Rozpor s veřejným pořádkem je dán pouze tehdy, pokud by se uznání cizího rozhodnutí přičilo takovým zásadám společenského a státního zřízení České republiky a jejího právního řádu, na nichž je nutno bez výhrady trvat. Rozpor není dán jen proto, že české právo nezná institut cizího práva, na kterém je cizí rozhodnutí, které má být uznáno, založeno.²³ Klíčová je tak otázka, zda mezi zásady, na kterých je třeba bez výhrady trvat, patří také vyloučení osvojení párem stejného pohlaví. S ohledem na níže popsanou rozhodovací praxi soudů se domnívám, že nikoliv.

Okresní soud v Prostějově v roce 2015 rozhodl o uznání rozhodnutí o osvojení dvou nezletilých manželským párem stejného pohlaví vydaným ve státě Kalifornie.²⁴ Soud konstatoval, že svazek navrhovatelů je manželství a dále se podmínkou hmotněprávní přípustnosti osvojení v § 63 odst. 1 z. m. p. s. nezabýval. K otázce veřejného pořádku konstatoval, že k základním principům českého právního řádu nelze počítat to, že je osvojení umožněno pouze manželům opačného pohlaví. V závěru rozsudku soud uvedl, že jelikož kalifornský soud uznal, že osvojení dětí navrhovateli je v zájmu dětí, pak český soud nemůže být bigotnější.

Stejným případem se jako správní soud zabýval Městský soud v Praze.²⁵ Podle § 3a zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění platném v době rozhodování kalifornského soudu, dítě, jehož alespoň jeden osvojitel byl státním občanem České republiky, nabývalo české státní občanství dnem právní moci rozsudku o osvojení.²⁶ Rozhodnutí vrchního soudu Kalifornie podléhalo dle tehdejší právní úpravy neformálnímu způsobu uznávání dle § 65 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění platném v době vydání napadeného rozhodnutí. To znamená, že uznání se nevyslovovalo zvláštním výrokem soudu jako dle současné úpravy v § 63 odst. 1 z. m. p. s. ve spojení s § 16 odst. 4 z. m. p. s., ale příslušný orgán po posouzení splnění podmínek pro uznání k tomuto rozhodnutí přihlédl, jako by šlo o rozhodnutí českého soudu. Jednou z těchto podmínek byl soulad s veřejným pořádkem. A právě pro rozpor s ním Úřad městské části Praha 1 nevyhověl žádosti o vydání potvrzení o státním občanství pro oba nezletilé a toto rozhodnutí následně potvrdil Magistrát hlavního města Prahy jako odvolací správní orgán. Správní orgány konstatovaly, že český právní řád nepřipouští společné osvojení dítěte jinými osobami než mužem a ženou žijícími v manželství a tento princip lze považovat za součást veřejného pořádku. Městský soud v Praze rozhodnutí správních orgánů zrušil.²⁷ Konstatoval, že z oblasti rodinného práva

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/013.

²⁴ Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 5. 11. 2015, č. j. 0 Nc 4714/2015–85.

²⁵ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č. j. 5 A 185/2012–58.

²⁶ Dle současné právní úpravy obsažené v § 9 zákona č. 186/2013 Sb., zákon o státním občanství, nabývá dítě, které bylo osvojeno rozhodnutím orgánu cizího státu a alespoň jedním z osvojitelů je český státní občan, občanství České republiky dnem nabytí právní moci rozhodnutí o uznání osvojení, pokud bylo osvojení podle z. m. p. s. uznáno.

²⁷ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 4. 2016, č. j. 5 A 185/2012–58.

lze za zásady, na nichž je nutno bez výhrady trvat, považovat zejména princip monogamie či zájem a blaho dítěte. Těmto zásadám nelze stavět naroveň pravidlo, že společně si mohou osvojit dítě jen manželé opačného pohlaví.²⁸ Kasační stížnost podána v této věci nebyla a rozhodnutí se tak stalo konečným.

Ústavní soud se problematikou výhrady veřejného pořádku ve vztahu k osvojení páry stejného pohlaví doposud nezabýval. V jeho judikatuře lze přesto nalézt rozhodnutí, která jsou v tomto kontextu velmi relevantní. Ústavní soud zrušil ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství, dle kterého trvajícím partnerství bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.²⁹ Tím bylo umožněno, aby se osvojitelem jednotlivcem mohl stát také registrovaný partner. Druhý z partnerů za rodiče právně být považován nadále nemůže, avšak zákon č. 115/2006, o registrovaném partnerství, v § 13 odst. 3 uvádí, že pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner. V jiném nálezu Ústavní soud zrušil rozhodnutí Nejvyššího soudu, který pro rozpor s veřejným pořádkem zamítl vůči jednomu z manželů stejného pohlaví, občanovi Dánska, uznat kalifornské rozhodnutí o určení rodičovství k dítěti narozenému prostřednictvím náhradního mateřství.³⁰ Ústavní soud uvedl, že výhradu veřejného pořádku je nutno chápat jako obranu proti důsledkům použití zahraničního práva, které jsou v tuzemském prostředí nesnesitelné a neudržitelné. Rodičovství párů stejného pohlaví však takovým případem není, neboť již dnes české právo připouští možnost, že dítě bude mít dva rodiče stejného pohlaví. Jestliže totiž jeden z rodičů změnil pohlaví, nepřestává být rodičem svého dítěte. Dle Ústavního soudu je tak existence dítěte s rodiči stejného pohlaví z hlediska veřejného pořádku obecně přípustná. Způsob, jakým taková situace vznikla, není z pohledu nejlepšího zájmu dítěte podstatný. Ústavní soud následně doplnil, že ani případný rozpor s veřejným pořádkem a normy mezinárodního práva soukromého nelze obecně použít jako argument pro porušení základních práv účastníků řízení a ignorování nejlepšího zájmu dítěte, jak zdůrazňuje judikatura ESLP. Následná rozhodovací praxe Nejvyššího soudu se ustálila v souladu s tímto nálezem a rozhodnutí o určení rodičovství k dětem narozeným prostřednictvím náhradního mateřství se uznávají bez ohledu na genderové složení páru.³¹

Toto rozhodnutí Ústavního soudu a následná rozhodnutí Nejvyššího soudu ovlivnila také zapisování dvou rodičů stejného pohlaví do matriční knihy vedené zvláštní matrikou při Úřadu městské části Brno-střed, která eviduje narození v zahraničí, a s tím související vydávání rodných listů. Matriční úřad postupoval tak, že v rodném listě proškrtnul kolonky „otec dítěte“ a „matka dítěte“ a oba rodiče stejného pohlaví zapisoval do kolonky „poznámka“ jako „rodiče“. Proti tomu podal mužský pár stejného pohlaví správní žalobu s odůvodněním, že není v nejlepším zájmu dítěte, které má fakticky i právně dva rodiče –

²⁸ Městský soud v Praze sice rozhodl po nabytí účinnosti z. m. p. s. a po uznání rozhodnutí výše uvedeným rozsudkem Okresního soudu v Prostějově, uvedl však, že vycházel při přezkumu žalobou napadeného rozhodnutí ze skutkového a právního stavu, který zde byl v době rozhodování správního orgánu, a ke změně právní úpravy nastalé po vydání přezkoumávaného rozhodnutí tak nemohl přihlížet.

²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

³¹ Srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2018, sp. zn. 28 Ncu 44/2018; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2019, sp. zn. 28 Ncu 168/2018; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2019, sp. zn. 28 Ncu 95/2019; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. 20 Ncu 44/2020; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2021, sp. zn. 20 Ncu 30/2021; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2022, sp. zn. 20 Ncu 32/2022.

otce, aby v rodném listu nemělo v kolonkách otec a matka uvedeno nikoho. Odkázali na rozhodnutí okresní správy sociálního zabezpečení, kterým byla zamítnuta jejich žádost o přiznání peněžité pomoci v mateřství pro jednoho z nich, který o nezletilou trvale a celodenně pečoval, s odůvodněním, že zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, kategorií „rodič“ nezná. Krajský soud v Brně došel k závěru, že správní orgány pochybily, když preferovaly formalistický přístup. Soud poukázal na zásadní povahu vztahu rodič-dítě a uvedl, že vady ve vyjádření tohoto vztahu v úředních listinách zasahují do práva na soukromý a rodinný život.³² Na základě tohoto rozsudku vydalo ministerstvo vnitra doporučení matričním úřadům, aby do budoucna postupovaly tak, že oba rodiče stejného pohlaví budou v rodných listech zapsáni vedle sebe buď do kolonky „otec dítěte“ (jsou-li rodiči dva muži), nebo do kolonky „matka dítěte“ (jsou-li rodiči dvě ženy).³³ V roce 2023 následně ministerstvo vnitra představilo novou alternativní podobu rodných listů pro páry stejného pohlaví, kde by bylo uvedeno „rodič“ a „rodič“.³⁴

V souvislosti s otázkou výhrady veřejného pořádku je dále vhodné zmínit praxi správních orgánů týkající se uznávání společného rodičovství ženského páru stejného pohlaví k dítěti narozenému za použití prostředků asistované reprodukce ve státě, jehož právní úprava zakládá fikci automatického rodičovství partnerky ženy, která dítě porodila, pokud před umělým oplodněním obě ženy vyjádřily s rodičovstvím partnerky souhlas. Úřad městské části Brno-střed jako zvláštní matrika pro zápis narození v cizině tento typ rodičovství neformálně uznává,³⁵ respektive v těchto případech vydává český rodný list s uvedením obou matek, výhrada veřejného pořádku není uplatňována.³⁶ Podmínkou pro vydání českého rodného listu je předložení osvědčení o státním občanství České republiky,³⁷ které u osob, jež na území České republiky neměly nikdy trvalý pobyt, vyhotovuje Úřad městské části Praha 1.³⁸ V případě, kdy je ženou, která dítě porodila, česká občanka, je osvědčení vydáváno, neboť zákon o státním občanství stanoví, že dítě nabývá české státní občanství narozením, je-li v den jeho narození alespoň jeden z rodičů státním občanem České republiky.³⁹ Pokud však byla ženou, která dítě porodila, britská občanka a česká občanka byla pouze matkou právní na základě výše popsané fikce automatického rodičovství, osvědčení o státním občanství Úřad městské části Praha 1 vydat odmítl. Jeho rozhodnutí bylo nicméně zrušeno Magistrátem hlavního města Prahy jako odvolacím správním orgánem s odůvodněním, že dle britského práva byla česká občanka pokládána za rodiče nezletilého *ex lege* již v okamžiku jeho narození, nikoliv až později určením rodičovství. Nezletilý proto nabyl státní občanství České republiky, neboť v okamžiku jeho narození byl jeden z jeho rodičů českým občanem.⁴⁰ Po tomto rozhodnutí je tak na území

³² Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 28. 4. 2021, sp. zn. 29 A 166/2018–86.

³³ Informace Ministerstva vnitra č. 9/2021 ze dne 7. 6. 2021, č. j. MV-89677-1/VS-2021.

³⁴ Příloha č. 2, vzor č. 23, vyhlášky č. 207/2001 Sb., vyhláška Ministerstva vnitra, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

³⁵ Jelikož v těchto situacích není v zemi, kde k narození dítěte došlo, vydáno žádné cizozemské rozhodnutí, ale pouze vydán cizozemský rodný list, zákon nevyžaduje proces uznání rodičovství Nejvyšším soudem dle § 51 z. m. p. s.

³⁶ Informace z Úřadu městské části Brno-střed ze dne 7. 7. 2022, poskytnuta na základě zákona o svobodném přístupu k informacím, sp. zn. 2010/MCBS/2022/0116189/2.

³⁷ § 43 odst. 1 písm. a) zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

³⁸ § 44 odst. 1 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky.

³⁹ *Ibidem*, § 4.

⁴⁰ Rozhodnutí Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 25. 6. 2021, č. j. MHMP 935371/2021.

České republiky uznáváno společné rodičovství dvou žen stejného pohlaví vzniklé výše popsáním způsobem bez ohledu na to, zdali je česká občanka matkou biologickou, či pouze matkou právní.

Z výše uvedeného vyplývá, že česká legislativa a praxe českých soudů a správních orgánů již dnes počítá s výchovou dítěte dvěma osobami stejného pohlaví a s existencí společného právního rodičovství dvou osob stejného pohlaví, a to ať již po změně pohlaví jednoho z rodičů, nebo na základě uznání rozhodnutí o určení společného rodičovství k dítěti narozenému prostřednictvím náhradního mateřství či uznání společného rodičovství vzniklého fikcí automatického rodičovství partnerky ženy, která dítě porodila. Přidáme-li k tomu skutečnost, že panuje odborná shoda na tom, že sexuální orientace nemá negativní vliv na rodičovské schopnosti a vývoj dítěte,⁴¹ nelze dle mého názoru očekávat, že by rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví bylo shledáno v rozporu s veřejným pořádkem v obecné rovině.

2.2.2 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

V kapitole 2.1. podrobně rozebraný náleží Ústavního soudu týkající se ústavnosti podmínky hmotněprávní přípustnosti osvojení a disentanční stanovisko k němu přiložené zmiňují několik rozhodnutí ESLP týkající se uznávání rozhodnutí o osvojení a rozhodnutí o určení rodičovství k dítěti narozenému prostřednictvím náhradního mateřství. V jejich hodnocení se však zásadně rozcházejí. V následující části práce tak tato rozhodnutí a rozhodnutí další, která byla od té doby publikována, podrobněji rozeberu.

Rozhodnutí *Wagner a J. M. W. L. proti Lucembursku* z roku 2007⁴² se týkalo zamítnutí uznání rozhodnutí o osvojení občankou Lucemburska, ke kterému došlo v Peru. Otázka výhrady veřejného pořádku nebyla v rozhodnutí o neuznání posuzována, neboť dle lucemburských orgánů bylo rozhodnutí o osvojení v rozporu s lucemburskými kolizními normami, dle kterých se měly podmínky osvojení řídit vnitrostátním právem osvojitelky, tedy lucemburskými zákony, které osvojení jednotlivcem nepřipouštěly. ESLP uvedl, že nejlepší zájem dítěte bránil tomu, aby nebylo přihlédnuto k právnímu statusu platně vytvořenému v zahraničí a *de facto* existujícím rodinným vazbám ve smyslu čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále „Úmluva“).⁴³ Rozhodl tak, že upřednostnění lucemburských norem před faktickou realitou rodiny představovalo neoprávněný zásah do práva na respektování rodinného života osvojitelky i osvojence, a tedy porušení čl. 8 Úmluvy.

Ve věci *Négrépontis-Giannisis proti Řecku*⁴⁴ z roku 2011 shledal ESLP porušení několika článků Úmluvy za situace, kdy řecké orgány odmítly uznat rozhodnutí o osvojení stě-

⁴¹ Viz například předseda Sexuologické společnosti České lékařské společnosti Petr Weiss: „Od 70. let ve světě proběhla řada výzkumů týkajících se dětí, které vyrostly v rodině jednopohlavních párů. Výzkumy měly jednoznačné výsledky – u dětí nebylo zjištěno žádné narušení, ani z hlediska sexuální orientace, identity, neuroticismu, a dokonce ani z hlediska jejich postavení ve školním kolektivu.“ (Týden.cz. *Návrh zákona o adopcích by pomohl víc lesbičkám než gayům* [online]. 11. 5. 2013. Dostupné z: <https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/navrh-zakona-o-adopcich-by-pomohl-vic-lesbickam-nez-gayum_269761.html>).

⁴² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Wagner a J. M. W. L. proti Lucembursku* ze dne 28. 6. 2007, č. 76240/01.

⁴³ Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, publikována pod č. 209/1992 Sb.

⁴⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Négrépontis-Giannisis proti Řecku* ze dne 3. 5. 2011, č. 56759/08.

žovatele, řeckého občana, jeho strýcem, ortodoxním biskupem, ke kterému došlo v USA, s odůvodněním, že takové osvojení je v rozporu s řeckým veřejným pořádkem, neboť kanonické právo ze 7. a 8. století mnichům zakazuje stát se osvojiteli. Obdobně jako ve výše popsaném rozsudku zdůraznil, že vztah mezi stěžovatelem a jeho adoptivním otcem se stal faktickou realitou. K otázce veřejného pořádku uvedl, že jeho výklad nesmí být svévolný a nepřiměřený.

Otázkou uznávání rodičovství páru stejného pohlaví se ESLP zabýval ve třech rozhodnutích. Případ *Valdís Fjölnisdóttir a ostatní proti Islandu*⁴⁵ se týkal ženského manželského páru žijícího na Islandu. Stěžovatelky byly dle státu Kalifornie rodiči třetího stěžovatele, dítěte bez biologické vazby na ani jednu z nich narozeného prostřednictvím náhradního mateřství v tomto státě. Islandské orgány odmítly rodičovství uznat, neboť bylo založeno na základě islandskými zákony zakázaného náhradního mateřství. Úřady nezletilého převzaly do péče, jeho pěstounkami se však společně staly stěžovatelky. ESLP došel k závěru, že k porušení čl. 8 Úmluvy nedošlo. Vnitrostátní orgány totiž přijaly dostatečná opatření, aby rodinný život nebyl narušen (pěstounství) a rovněž udělily třetímu stěžovateli islandské občanství. Navíc existovala budoucí možnost jeho osvojení ze strany stěžovatelek, neboť Island umožňuje osvojení páry stejného pohlaví.

Druhá stížnost, *S.-H. proti Polsku*,⁴⁶ se týkala odmítnutí uznání rozhodnutí o určení rodičovství mužského páru ke dvěma nezletilým narozeným prostřednictvím náhradního mateřství ve státě Kalifornie, přičemž jeden z mužů, občan Polska, byl biologickým otcem nezletilých. Polské orgány uvedly, že náhradní mateřství není v Polsku povoleno a rodný list se dvěma rodiči stejného pohlaví je v rozporu s polským veřejným pořádkem. ESLP uvedl, že jelikož stěžovatelé v Polsku nikdy nežili, neprokázali žádné konkrétní plány na přesun do této země, mají již americké a izraelské občanství a vazba mezi nimi a jejich rodiči byla uznána ve státě, kde celý život žijí, tedy v Izraeli, považoval jakékoli potenciální ohrožení jejich rodinného života za čistě spekulativní a hypotetické a mohlo by se uskutečnit pouze v případě, že by se v Polsku usadili. Věc tak odmítl pro nepřijatelnost *ratione materiae*, neboť nebylo možné na daný případ Úmluvu vůbec vztáhnout.

V případě *D. B. a ostatní proti Švýcarsku*⁴⁷ z roku 2022 ESLP shledal porušení čl. 8 Úmluvy z důvodu neuznání rodičovské vazby mezi nezletilým, narozeným v roce 2011, a jeho zamýšleným, nebiologickým otcem. Vazba byla švýcarskými orgány uznána pouze ve vztahu k druhému z registrovaných partnerů, biologickému otci, jehož spermie byly použity ve státě Kalifornie k oplodnění vajíčka od anonymní dárkyně, které pak odnosiла náhradní matka. V kalifornském rodném listě byli přitom jako rodiče zapsáni oba muži švýcarské národnosti. Švýcarské orgány uvedly, že náhradní mateřství je ve Švýcarsku zakázáno a obcházení tohoto zákazu je v rozporu s veřejným pořádkem. ESLP tuto argumentaci nepřijal a shledal porušení Úmluvy vůči nezletilému. Zdůraznil, že téměř osm let neexistoval žádný způsob zabezpečení právního vztahu mezi nezletilým a zamýšleným otcem, neboť osvojení dítěte registrovaného partnera je ve Švýcarsku možné až od roku 2018. Tato absolutní nemožnost uznání byla dle ESLP v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.

⁴⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Valdís Fjölnisdóttir and ostatní proti Islandu* ze dne 18. 8. 2021, č. 71552/17.

⁴⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *S.-H. proti Polsku* ze dne 16. 11. 2021, č. 56849/15.

⁴⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. B. a ostatní proti Švýcarsku* ze dne 22. 11. 2022, č. 58817/15 a 58252/15.

Dále uvedl, že prostor pro uvážení poskytovaný státům je v případech uznávání rodičovství omezený a že zájmy dítěte nemohou být závislé na sexuální orientaci rodičů.

Shrneme-li výše uvedenou judikaturu, je třeba dojít k závěru, že je-li vztah právního rodičovství založen v jednom státě, je možnost uplatnění výhrady veřejného pořádku značně omezená. Smluvní státy mají totiž v zásadě povinnost takový vztah uznat, existují-li zároveň faktické rodinné vazby mezi právním rodičem a dítětem a je-li takový postup v nejlepším zájmu dítěte. A to bez ohledu na to, zdali rodičovství vzniklo na základě osvojení či surrogátního mateřství, a také bez ohledu na pohlaví rodičů. Jinak zpravidla dojde k porušení čl. 8 Úmluvy zakotvující právo na respektování soukromého a rodinného života.

Na základě řečeného docházím k totožným závěrům jako soudci Šámal, Šimáčková a Šimíček v disentaním stanovisku k nálezu Ústavního soudu podrobněji popsáném v kapitole 2.1. Lze se důvodně domnívat, že neuznání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví bude v zásadě s Úmluvou v rozporu. Zejména v případě prokazatelně negativních důsledků neuznání rodičovských vazeb. Posoudíme-li touto optikou skutkové okolnosti ze zmiňovaného nálezu, nebyly by šance na úspěch u ESLP nikterak malé. Stížnost k tomuto soudu však v této věci podána nebyla.⁴⁸ Ústavní soud nicméně následně odmítl jako zjevně neopodstatněnou stížnost v obdobném případě, kdy došlo k neuznání rozhodnutí o osvojení česko-britským párem stejného pohlaví.⁴⁹ V tomto případě již stížnost k ESLP podána byla.⁵⁰

2.2.3 Judikatura Soudního dvora Evropské unie

Otázkou výhrady veřejného pořádku ve vztahu k uznávání rodičovství páru stejného pohlaví se zabýval také Soudní dvůr. Nejednalo se sice přímo o uznávání rozhodnutí o osvojení, závěry níže uvedených rozhodnutí jsou přesto relevantní.

Správní soud v Sofii podal v roce 2020 předběžnou otázku týkající se narození dítěte manželskému páru, občance Bulharska a občance Velké Británie narozené na Gibraltar, k němuž došlo ve Španělsku, kde obě ženy žijí, a toto narození zde bylo osvědčeno španělským rodným listem, v němž jsou obě ženy uvedeny jako matky. Dítě nemohlo získat španělské občanství, neboť ani jedna z matek nebyla Španělka, a ani občanství britské, neboť dle britských zákonů matka, která se narodila na Gibraltar, nemůže přenést svou státní příslušnost na dítě, pokud se toto dítě narodilo mimo území Spojeného království. Pro získání bulharského průkazu totožnosti, který by opravňoval k volnému pohybu mezi členskými státy, byl nezbytný rodný list vydaný bulharskými orgány. Ty jej však odmítly vydat s odůvodněním, že žadatelka, bulharská občanka, nedoložila, že je biologickou matkou dítěte, a navíc by stav, kdy by v rodném listě byly uvedeny dvě osoby stejného pohlaví, odporoval bulharskému veřejnému pořádku.⁵¹ Dle překládacího soudu mohlo být v důsledku tohoto postupu dítěti bráněno ve výkonu práva na volný pohyb a v plném využívání dalších práv, která mu náležejí coby občankovi Unie.

⁴⁸ Emailová komunikace s advokátem Mgr. Petrem Kallou, 21. 9. 2022.

⁴⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2023, sp. zn. IV. ÚS 2210/22.

⁵⁰ Emailová komunikace s advokátem Mgr. Petrem Kallou, 30. 7. 2023.

⁵¹ Jak bylo podrobněji vysvětleno v kapitole 2.2.1, v České republice je tento typ nabytí rodičovství neformálním způsobem uznáván a dítěti je vydán český rodný list, a to bez ohledu na to, zdali je česká občanka matkou biologickou, nebo pouze matkou právní na základě právní fikce automatického rodičovství partnerky ženy, která dítě porodila.

Soudní dvůr uvedl,⁵² že v souladu s čl. 4 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii⁵³ ctí národní identitu členských států, a proto dovodil povinnost uznat rodičovská práva pouze v rozsahu týkajícím se výkonu práv dítěte vyplývajícím pro něj z práva Evropské unie, nikoliv také pro vnitrostátní účely. Členské státy mají pro tyto účely povinnost vydat svému občanovi⁵⁴ průkaz totožnosti nebo cestovní pas, jehož součástí musí být uvedení obou rodičů stejného pohlaví. Jak upozorňuje De Capitani,⁵⁵ Soudní dvůr však rozsah povinnosti uznat rodičovství ve vztahu k právu Evropské unie nevyjasnil. Uvedl, že práva přiznaná státním příslušníkům členských států v čl. 21 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie⁵⁶ zahrnují právo vést běžný rodinný život za přítomnosti rodinných příslušníků jak v hostitelském členském státě, tak v členském státě, jehož mají státní příslušnost, po návratu na jeho území.⁵⁷ Jelikož však neexistuje přesná definice toho, co vše spadá pod právo vést běžný rodinný život a neexistuje ani žádný vyčerpávající seznam dalších práv podle čl. 21 Smlouvy o fungování Evropské unie a souvisejících sekundárních právních předpisů, není zřejmé, pro jaké konkrétní účely vyplývající z práva Evropské unie je třeba rodičovské vazby uznat. Vedle toho ponechal Soudní dvůr nezodpovězenou také otázku uznávání ve vztahu k jiným způsobům nabytí rodičovství, mimo jiné právě ve vztahu osvojení.⁵⁸

Klíčovým závěrem Soudního dvora je povinnost členských států uznat rodičovství páru stejného pohlaví pouze ve vztahu k právu Evropské unie. To je dle mého názoru závěr značně problematický. Neuznání rodičovství pro vnitrostátní účely totiž vytváří situaci, kdy dítě, které má dva rodiče, může o jednoho nebo oba z nich překročením hranice *de iure* přijít, čímž je zbaveno určitých práv a nároků ve srovnání s dětmi jinými, např. v oblasti dědění majetku, nároku na výživné či informování o zdravotním stavu. Souhlasím tak s Bracken,⁵⁹ že neuznání rodičovství pro vnitrostátní účely je opatřením, které pobyt v jiném členském státě činí méně atraktivním a právo svobodně se pohybovat a pobývat na území jiného členského státu nadměrně zatěžuje. Tento stav tak měl být taktéž shledán v rozporu s právem Evropské unie. K tomuto závěru mě vede také předchozí judikatura Soudního dvora, dle které právo Evropské unie brání tomu, aby orgány členského státu odmítly na základě vnitrostátního práva uznat přijetí dítěte tak, jak bylo určeno a zapísáno v jiném členském státě, v němž se toto dítě narodilo.⁶⁰ Na jedné straně tak Soudní

⁵² Rozsudek ESD ve věci C-490/20 ze dne 14. 12. 2021.

⁵³ Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii (2012/C 326/01) (Úřední věstník Evropské unie, C 326/1, 26. 10. 2012).

⁵⁴ Podle předkládajícího soudu bylo nesporné, že i v případě neexistence rodného listu vydaného bulharskými orgány má dotyčné dítě bulharskou státní příslušnost, a to zejména na základě čl. 25 odst. 1 bulharské Ústavy, dle kterého je bulharským občanem každý, kdo se narodil alespoň jednomu z rodičů s bulharským občanstvím.

⁵⁵ DE CAPITANI, Chiara. Rainbow Families and the Right to Freedom of Movement – the V.M.A.v Stoliczna obshtina, rayon ‘Pancharevo’ case. In: *EU Law Analysis* [online]. 1. 3. 2022. Dostupné z: <<http://eulawanalysis.blogspot.com/2022/01/rainbow-families-and-right-to-freedom.html>>.

⁵⁶ Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie (2012/C 326/01) (Úřední věstník Evropské unie, C 326/1, 26. 10. 2012).

⁵⁷ Rozsudek ESD ve věci C-490/20 ze dne 14. 12. 2021, bod 47.

⁵⁸ Ústavní soud v usnesení ze dne 28. 2. 2023 sp. zn. IV. ÚS 2210/22, bod 20–21, uvedl, že na případy osvojení se toto rozhodnutí nevztahuje. Soudní dvůr totiž dovodil povinnost členského státu uznat rodičovství pro potřeby práva EU pouze ve vztahu k jeho státním příslušníkům. V České republice však dle § 9 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství, nabývá dítě, které bylo osvojeno rozhodnutím orgánu cizího státu a alespoň jedním z osvojitelů je český státní občan, občanství, jen pokud bylo osvojení uznáno. Uznání rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví však ustanovení § 63 odst. 1 z. m. p. s. vylučuje. Dítě takto osvojené tudíž české občanství získat nemůže.

⁵⁹ BRACKEN, Lydia. Recognition of LGBTQI+ Parent Families across European Borders. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2022, Vol. 29, No. 3, s. 404.

⁶⁰ Rozsudek ESD ve věci C-353/06 ze dne 14. října 2008, bod 16, 21, 29.

dvůr považoval za překážku volného pohybu neuznání příjmení v určitém tvaru, na straně druhé však akceptoval stav, kdy překročením hranic přestane *de iure* existovat vztah mezi dítětem a jeho rodiči stejného pohlaví se všemi komplikacemi, které tato situace vnitrostátně přináší. Jak poznamenává Rein-Lescastereyres, neuznání tohoto vztahu však bude mít mnohem více omezující účinek na volný pohyb než pokulhávající příjmení.⁶¹

Souhlasím s generální advokátkou Kokott, že otázka uznávání rodičovství je velmi citlivá s ohledem na výlučné pravomoci členských států v oblasti státní příslušnosti a rodinného práva a vzhledem ke značným rozdílům, které dosud v Evropské unii existují, pokud jde o právní postavení a práva přiznaná párům stejného pohlaví.⁶² Je pochopitelné, že i tento faktor musel Soudní dvůr zvažovat. Na druhou stranu se však jedná o rodičovský vztah, jehož neuznání pro vnitrostátní účely má na život dítěte zásadní negativní dopady, které byly v tomto textu opakovaně popsány. Jako příznačné tak považuji hodnocení Tryfonidou, která označuje uvedené rozhodnutí Soudního dvora za první krok k přeshraničnímu uznávání stejnopohlavních rodin mezi členskými státy, zároveň však zdůrazňuje, že ani zdaleka nevyřešilo všechny problémy, s nimiž se tyto rodiny při pohybu v rámci Evropské unie potýkají.⁶³

3. Návrhy *de lege ferenda*

3.1 Česká republika

Senátor Václav Láška (SEN 21) předložil v roce 2021 jako reakci na zamítavý náleží Ústavního soudu podrobně rozebraný v kapitole 2.1 novelu z. m. p. s., která měla v § 63 odst. 1 zrušit slova „*a osvojení by bylo přípustné i podle hmotněprávních ustanovení českého práva*“.⁶⁴ Senátor Láška v plenární diskuzi argumentoval nejlepším zájmem dítěte a přečetl také podpůrné stanovisko ředitele Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Odpůrci naopak uváděli argumenty o možnosti obcházení zákona (výhradu veřejného pořádku nepovažovali za dostačující) a pochybnosti o výchově dítěte páry stejného pohlaví. Plénum senátu k tisku nakonec nepřijalo žádné usnesení, neboť se nenašlo dostatek hlasů pro přijetí ani zamítnutí návrhu. To v praxi znamenalo neúspěch návrhu a konec legislativního procesu.

Zásadní změnu v této oblasti by přineslo schválení aktuálně projednávaného sněmovního tisku 241,⁶⁵ který by párům stejného pohlaví umožnil uzavírat manželství se všemi právy a povinnostmi, včetně možnosti osvojení dítěte. V případě schválení tohoto návrhu by totiž osvojení páry stejného pohlaví přestalo být v rozporu s hmotněprávními ustanoveními českého práva, což je podmínkou pro uznání rozhodnutí o osvojení dle § 63 odst. 1

⁶¹ REIN-LESCASTEREYRES, Isabelle. Recent Case Law on Cross-Border Surrogacy. In: BOELE-WOELKI, Katharina – FUCHS, Katharina (eds). *Same-sex Relationships and Beyond*. Cambridge: Intersentia, 2017, s. 140.

⁶² Stanovisko generální advokátky Juliane Kokott ve věci C-490/20 ze dne 15. 4. 2021, bod 4.

⁶³ TRYFONIDOU, Alina. The Cross-Border Recognition of the Parent-Child Relationship in Rainbow Families under EU Law: A Critical View of the ECJ's V.M.A. ruling. In: *European Law Blog* [online]. 21. 12. 2021. Dostupné z: <<https://europeanlawblog.eu/2021/12/21/the-cross-border-recognition-of-the-parent-child-relationship-in-rainbow-families-under-eu-law-a-critical-view-of-the-ecjs-v-m-a-ruling/>>.

⁶⁴ Senát Parlamentu České republiky. Senátní tisk 147 [online]. Dostupné z: <<https://www.senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/historie?action=detail&value=4827>>.

⁶⁵ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Sněmovní tisk 241/O [online]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=9&t=241>>.

z. m. p. s. Pokud by tak nebyl v konkrétním případě shledán rozpor s veřejným pořádkem, byla by v zásadě tato rozhodnutí uznávána. Otázkou zůstává, zdali by však nebylo v této souvislosti nutné ratifikovat také revidovanou verzi Evropské úmluvy o osvojení, neboť jak bylo popsáno v kapitole 1.1., dle původního znění této úmluvy, které je v České republice stále platné, by osvojení páry stejného pohlaví nemělo být možné.

3.2 Evropská unie

Páry stejného pohlaví nemají v současné době žádnou garanci, že rozhodnutí o osvojení z jednoho členského státu bude plně uznáno v členském státě jiném. Tuto situaci nezměnil ani v kapitole 2.2.3. popsáný rozsudek Soudního dvora.⁶⁶ Členské státy totiž na jeho základě mají povinnost uznat rodičovství páru stejného pohlaví pouze ve vztahu k právu Evropské unie, nikoliv vnitrostátně. Evropská komise proto představila v prosinci roku 2022 návrh nařízení Rady o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání rozhodnutí a přijímání veřejných listin ve věcech rodičovství a o vytvoření Evropského osvědčení o rodičovství.⁶⁷ Článek 24 nařízení stanoví, že soudní rozhodnutí týkající se rodičovství vydaná v jednom členském státě by byla uznávána ve všech ostatních členských státech, aniž by bylo vyžadováno zvláštní řízení. V této souvislosti se navrhuje vytvoření evropského osvědčení o rodičovství, které by sloužilo k prokázání rodičovského statusu v jiném členském státě. Procedura uznávání by se tak stala neformální, a to bez ohledu na to, jak bylo dítě počato nebo narozeno, a bez ohledu na typ rodiny. Návrh tedy zahrnuje také uznávání rodičovství párů stejného pohlaví. Ve výjimečných případech by bylo možné odepřít uznání dle čl. 31 písm. a) na základě výhrady veřejného pořádku. Legislativní návrh je založen na čl. 81 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie, který umožňuje přijímat opatření týkající se rodinného práva s přeshraničními dopady. Rada Evropské unie v tomto případě rozhoduje jednomyslně. S ohledem na dlouhodobě konzervativní postoje některých zemí bude schválení takového předpisu komplikované. Lze tak očekávat spíše zavedení posílené spolupráce dle čl. 20 Smlouvy o Evropské unii mezi některými členskými státy.

3.3 Haagská konference mezinárodního práva soukromého

Haagská konference mezinárodního práva soukromého v roce 2015 zřídila expertní skupinu, která má prozkoumat možnost přijetí úmluvy o zákonném rodičovství, respektive úmluvy regulující náhradní mateřství a jeho uznávání.⁶⁸ Vedle toho se Rada této organizace v roce 2016 usnesla na zahájení výzkumu otázky přeshraničního uznávání rozhodnutí o vnitrostátním osvojení. Závěrečná výzkumná zpráva byla publikována v roce 2019.⁶⁹ Shrnuje stávající praxi států a ilustruje obtíže, jež mohou nastat, pokud uznávání není

⁶⁶ Rozsudek ESD ve věci C-490/20 ze dne 14. 12. 2021.

⁶⁷ Návrh Nařízení Rady EU č. 2022/0402 ze dne 7. 12. 2022. Dostupné z: <https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/com_2022_695_1_en_act_part1.pdf>.

⁶⁸ Hague Conference on Private International Law. *The Parentage / Surrogacy Project* [online]. Dostupné z: <<https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy>>.

⁶⁹ Hague Conference on Private International Law. *Report on the Cross-border Recognition of Domestic Adoptions* [online]. 2019. Dostupné z: <<https://assets.hcch.net/docs/786c956a-912a-4324-9be7-0fa649fdb7a8.pdf>>.

automatické. Ve zprávě je doporučeno zahrnutí uznávání rozhodnutí o vnitrostátním osvojení do připravovaného návrhu úmluvy týkající se zákonného rodičovství. Tato možnost byla opakovaně diskutována na zasedáních zmiňované expertní skupiny. Její zpráva s možnými návrhy řešení by měla být předložena v roce 2023.⁷⁰

Závěr

Tento článek jsem uvedl citací z projevu Ursuly von der Leyen „*Když jste rodičem v jedné zemi, jste rodičem ve všech zemích.*“ Rozbor právní úpravy uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví a související judikatury provedený v tomto textu ukazuje, že slova předsedkyně Evropské komise prozatím neodpovídají realitě. Kvůli chybějící mezinárodní či evropské unifikaci je uznávání rozhodnutí o vnitrostátním osvojení regulováno, s výjimkou dvoustranných smluv o právní pomoci, výlučně národní legislativou jednotlivých států. Česká republika je jedním z příkladů, kdy národní úprava vede k nemožnosti uznat rozhodnutí o osvojení dvěma muži nebo dvěma ženami, mají-li osvojenec, jeden z osvojitelů nebo osvojitelé oba české občanství. Tyto páry totiž nejsou zahrnuty do taxativního výčtu možných osvojitelů v občanském zákoníku, čímž není možné naplnit podmínku hmotněprávní přípustnosti osvojení v § 63 odst. 1 z. m. p. s. Uznat taková rozhodnutí je možné pouze v případě existence dvoustranné smlouvy o právní pomoci upravující otázku uznávání, neboť tyto smlouvy mají před z. m. p. s. aplikační přednost a výše uvedenou podmínku neobsahují. Česká republika má však v současné době smlouvu o právní pomoci uzavřenu jen se zlomkem států, které osvojení páry stejného pohlaví umožňují. Konkrétně se jedná o Francii, Chorvatsko, Kubu, Slovinsko, Španělsko a Švýcarsko. Vedle toho je možné na základě z. m. p. s. uznat rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví v případech, kdy byli všichni účastníci řízení o osvojení cizinci. Zákon zde totiž splnění této podmínky taktéž nevyžaduje. V neposlední řadě se v České republice uznává také společné rodičovství párů stejného pohlaví právně vzniklé v zahraničí jiným způsobem, ať už určením rodičovství k dítěti narozenému prostřednictvím náhradního mateřství, nebo fikcí automatického rodičovství partnerky ženy, která dítě porodila.

Tento rozdílný přístup k uznávání rodinných vazeb v závislosti na způsobu nabytí rodičovství a k uznávání rozhodnutí o osvojení v závislosti na občanství osvojenec/osvojitelů považují za nežádoucí a postrádající legitimní cíl. Neuznání vazeb mezi rodičem a dítětem přináší zásadní komplikace pro život dané rodiny, ať už se jedná o nabývání občanství, nárok na výživné, či otázku dědictví. Při dlouhodobé hospitalizaci či úmrtí jednoho nebo obou rodičů navíc vzniká značná nejistota o osudu dítěte. Konstantní judikatura ESLP, dle které mají smluvní státy povinnost uznat právní rodičovství, existují-li zároveň faktické rodinné vazby mezi právním rodičem a dítětem, mě vede k závěru, že neuznání rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví bude až na výjimky v rozporu s právem na respektování rodinného života zakotveným v čl. 8 Úmluvy.

Ústavní soud nedávno odmítl další stížnost na neuznání rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví. Dle právního zástupce stěžovatelů bylo v této věci zahájeno řízení před ESLP. Šance na úspěch jsou s ohledem na výše uvedené dle mého názoru značné. Toto řízení však bude pravděpodobně trvat několik let a výsledek zcela jistě předvídat nelze.

⁷⁰ Ibidem.

Považují tak za žádoucí novelizovat z. m. p. s. a zrušit v § 63 odst. 1 z. m. p. s. slova „*a osvojení by bylo přípustné i podle hmotněprávních ustanovení českého práva*“. Obcházení zákona, kterému měla platná úprava dle důvodové zprávy předcházet, je možné zabránit pomocí výhrady veřejného pořádku. Na základě rozboru judikatury provedeného v tomto textu nelze přitom očekávat, že by rozhodnutí o osvojení párem stejného pohlaví bylo shledáno v rozporu s veřejným pořádkem v obecné rovině. Soudy by tak mohly posoudit jednotlivé případy a určit, zdali je konkrétní rozhodnutí s veřejným pořádkem v rozporu, či nikoliv.

Na evropské úrovni podporují legislativní návrh Evropské komise, který by upravil vzájemné uznávání rodinných vztahů mezi členskými státy. Nedávné rozhodnutí Soudního dvora představené v kapitole 2.2.3. sice stanovilo povinnost uznávat rodičovství párů stejného pohlaví mezi členskými státy, avšak pouze ve vztahu k právu Evropské unie, nikoliv vnitrostátně. To znamená, že po přechodu hranic může dojít k situaci, kdy rodina s dvěma otci nebo matkami přestane *de iure* pro vnitrostátní účely existovat, a to se všemi negativními důsledky, které tento stav přináší. To má dle mého názoru odrazující účinek na volný pohyb v rámci Evropské unie, respektive představuje jeho nepřímou překážku. Proto je iniciativa Evropské komise v této oblasti žádoucí. Jelikož se však pravděpodobně nepodaří dosáhnout potřebné jednomyslnosti, za vhodné považují alespoň zavedení posílené spolupráce mezi některými členskými státy neboť, jak uvedla generální advokátka Juliane Kokott, dítě nenese žádnou odpovědnost za rozdílnou úroveň společenských hodnot mezi členskými státy.⁷¹

Jako velmi smysluplné vnímám také aktivity Haagské konference mezinárodního práva soukromého, jejíž expertní skupina diskutuje nad možností vytvoření mezinárodní úmluvy, která by mimo jiné řešila vzájemné uznávání rozhodnutí o vnitrostátním osvojení. Zde je však na místě ještě větší skepse než v případě možné shody na úrovni evropské. Skutečnost, že 67 států světa stále kriminalizuje stejnopohlavní styk⁷² a mnoho dalších se staví k právům gayů a leseb velmi rezervovaně, prakticky vylučuje širokou shodu na unifikaci uznávání rozhodnutí o osvojení páry stejného pohlaví.

⁷¹ Stanovisko generální advokátky Juliane Kokott ve věci C-490/20 ze dne 15. 4. 2021, bod 26.

⁷² ILGA-World. *State-Sponsored Homophobia* [online]. 2020. Dostupné z: <https://ilga.org/downloads/ILGA_World_State_Sponsored_Homophobia_report_global_legislation_overview_update_December_2020.pdf>.

Parent in one Country, Parent in all Countries? Analysis of Cross-border Recognition of Adoptions by Same-sex Couples

Jan Kozubík (<https://orcid.org/0000-0003-3867-058X>)

Abstract: The article deals with one of the issues of regulation of parenthood in private international law – the recognition of adoption by same-sex couples. In the context of population migration, the issue appears to be highly topical. Especially in light of the liberal regulation of parenthood of same-sex couples in the countries of Western Europe on the one hand, and the conservative approach of countries of Eastern Europe on the other. The absence of harmonised rules on the recognition then leads to uncertainty as to whether the legal relationship between the adoptive parents and the adoptee will be preserved once the border between these countries is crossed. The text is divided into three chapters. First, I discuss the regulation of the recognition of adoption in the Act Governing Private International Law and bilateral treaties. Afterward, I analyse the case law of domestic and international courts. Lastly, I present legislative proposals in the area. The article problematises the non-recognition of the parent-child relationship in relation to Article 8 of the European Convention on Human Rights. It also points out the inconsistency of the legal regulation of recognition of parenthood of same-sex couples, where the possibility of recognition varies depending on the method of establishment of parenthood and the citizenship of the parents.

Keywords: recognition of foreign decisions, adoption by same-sex couples, public policy reservation, free movement of persons